

Zakupi daća trogirске komune u prvoj polovici 15. stoljeća – vrelo za gospodarsku povijest i društvene odnose*

Ante Bećir

Hrvatski institut za povijest
Odjel za srednjovjekovnu povijest
Opatička ulica 10
HR-10000 Zagreb
ante.becir@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. 4. 2024.
Prihvaćeno: 10. 7. 2024.
338(497.583Trogir)¹⁴
DOI: 10.58565/vda.5.1.7

Sažetak

U ovom se radu razmatraju i rekonstruiraju sačuvani fragmenti isprava zakupâ daća trogirске komune iz 30-ih i 40-ih godina 15. stoljeća kao sastavni dijelovi jedne izvorne knjige javnih zakupa trogirске komune iz prve polovice 15. stoljeća. Osim kao izvor za gospodarska kretanja isprave o zakupima uzimaju se u obzir i kao vrijedno vrelo za praćenje tragova društvenih odnosa u Trogiru u prvoj polovici 15. stoljeća.

Ključne riječi: prihodi, daće, društveni odnosi, 15. stoljeće, Trogir, Dalmacija, Venecija

Uvod u temu i povijesni kontekst

Osnovna polazišta u istraživanju općinskih prihoda i rashoda kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih komuna oblikovao je ponajprije Tomislav Raukar u svojim analizama ekonomskih odnosa u Zadru i Splitu u 14. stoljeću, i to na temelju sačuvanih spisa prihoda i rashoda tih gradova.¹ Naime, sistem prihoda sastojao se od zakupa općinske imovine ili daća (kao što je ovdje), odnosno od utjerivanja novčanih kazni za prekršaje ili određena kaznena djela, što je zapravo predstavljalo manje-više opće pravilo u europskim gradovima.² S druge strane, rashodi su predstavljali umnogome kompleksniju kategoriju zbog svoje raznovrsnosti i *ad hoc* karaktera, zbog čega ih je moguće promatrati jednostavno kroz prizmu redovitih i izvanrednih troškova.

* Ovo istraživanje provedeno je u sklopu rada na projektu "Zajednice, komunikacije i društvene mreže u hrvatskom srednjovjekovlju i ranomodernom dobu (COMNET)" koji financira Europska unija programom NextGenerationEU (380-01-02-23-40), odnosno na projektu HRZZ-a „Topografija vlasti: istočnojadranski gradovi u srednjovjekovnim prostorima vlasti” (IP-2019-04-2055).

- 1 Usp. Tomislav Raukar, „Prilog poznavanju sistema prihoda dalmatinskih gradova u XIV. stoljeću”, *Historijski zbornik* 21-22 (1968/1969), 343-370; Tomislav Raukar, „Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljeću”, *Radovi Filozofskog fakulteta* 7, 8 (1969/1970), 19-79.
- 2 Usp. Raukar, „Prilog poznavanju”, 343-344; Anne Thick, „Accounting in the late medieval town: the account books of the stewards of Southampton in the fifteenth century”, *Accounting, Business & Financial History* 9, 3 (1999), 265-290.

Gledajući u cjelini, do danas su nam ostali sačuvani kasnosrednjovjekovni zadar-ski, splitski, trogirski i korčulanski spisi općinskih prihoda i rashoda – koji doduše nisu očuvani u jednakom opsegu ni za isto razdoblje.³ Pritom treba napomenuti i fragment spisa prihoda i rashoda rapske općine iz prve polovice 14. stoljeća, koje je već objavio Šime Ljubić.⁴ Nakon Tomislava Raukara možemo izdvojiti studije Serđa Dokoze o ekonomskim odnosima na otoku Korčuli, odnosno o korčulanskim računskim spisima, kao idući relevantan prilog.⁵ S druge strane, možda i jedini izravni tekst koji se bavi srednjovjekovnom gospodarskom topografijom Trogira jest onaj Irene Benyovsky Latin, u kojemu se autorica dotakla i pitanja sistema prihoda i rashoda.⁶ Iako je dio isprava trogirskih zakupa objavljen u priredbi Ivana Pederina, nažalost ispostavilo se da su neki dijelovi izvornoga teksta izostavljeni u njegovoj transkripciji.⁷ No, trenutno je u procesu objave izdanje koje objedinjuje spise općinskih prihoda i rashoda trogirske i splitske općine iz 14. i 15. stoljeća, a samim time ono donosi i pouzdaniju transkripciju.⁸

-
- 3 Za zadarske spise vidi: Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-19, *Datia et incantus civitatis Iadrae et eius districtus*, knj. 1-3. Za splitske vidi: Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-16 Općina Split (1343. – 1797.) (dalje: HR-DAZD-16), kut. 1, sv. 3, fasc. 1-5, 7, 7-1, 8; kut. 5, sv. 15; kut. 5, sv. 16, fasc. 3-4. Za trogirske vidi: Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-18 Općina Trogir (1312. – 1797.) (dalje: HR-DAZD-18), kut. 66, sv. 2-4; Muzej grada Trogira (Hrvatska). HR-MGT, Ostavština Barada-Petrić, računski spisi (1441. – 1446.) (dalje: MGT, OBP). Za korčulanske usp. Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-11 Općina Korčula (1338. – 1797.), kut. 5, 11, 15, 20, 21, 27.
 - 4 Šime Ljubić, *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. V (Zagreb: JAZU, 1875.), 229-269.
 - 5 Usp. Serđo Dokoza, „Računski spisi srednjovjekovne korčulanske komune”, *Povijesni prilozi* 20, 20 (2001), 143-170; Serđo Dokoza, *Dinamika otočnog prostora. Društvena i gospodarska povijest Korčule u razvijenom srednjem vijeku* (Split: Književni krug, 2009.); Serđo Dokoza, „Zadarsko plemstvo i sol u drugoj polovici 14. i početkom 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 34, 49 (2015), 86-123.
 - 6 Vidi: Irena Benyovsky Latin, „Gospodarska topografija Trogira u srednjem vijeku”, *Povijesni prilozi* 24, 28 (2005), 23-44. O određenim aspektima gospodarske topografije Trogira moguće je usp. u: Ante Bećir, „Kolonatski i težački odnosi u srednjovjekovnom Splitu i Trogiru (XIII – XV. st.)”, *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 10, 10 (2019), 85-99; Cvito Fisković, „O trogirskim mlinicama u povodu njihove nove namjene”, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 6-7 (1980/1981), 99-106. Valja pritom spomenuti i studije o socijalnoj topografiji Trogira u: Mladen Andreis, Irena Benyovsky Latin, Ana Plosnić Škarić, „Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću”, *Povijesni prilozi* 22, 25 (2003), 37-92; Mladen Andreis, Irena Benyovsky Latin, Ana Plosnić Škarić, „Socijalna topografija Trogira u 14. stoljeću”, *Povijesni prilozi* 26, 33 (2007), 103-193.
 - 7 Ivan Pederin, „Acta politica et oeconomica cancellarie communis Tragurij in saeculo XV”, *Stari-ne* 60 (1987), 156-177.
 - 8 Usp. Ivan Majnarić, Ante Bećir, *Spisi prihoda i rashoda srednjovjekovnih istočnojadranskih gradova. Svezak I. Split i Trogir / Introitus et exitus communium mediaevalium adriatici orientalis Vol. I. Spalatum et Tragurium* (Zagreb – Zadar: Hrvatski institut za povijest – Državni arhiv u Zadru, 2024) (u tisku).

Što se tiče pojmovlja komunalnoga prihodovnoga sustava, ukupni prihodi grada nazivaju se *introitus comunis Tragurii*, odnosno rashodi i troškovi *exitus comunis Tragurii*. U sklopu kategorije komunalnih prihoda nalazimo zakupe komunalnih daća ili dažbina pod terminima *incantus*, *affictus*, *datia*, *dacio* ili *doana*, dok se svaki pojedini zakupnik imenuje kao *conductor* ili *emptor*. Naravno, ova terminologija nije ograničena samo na Trogir nego je standard i u ostalim sačuvanim spisima prihoda i rashoda dalmatinskih gradova. S druge pak strane, ne navode se uvijek izrazi *incantus*, *affictus*, *datia*, *dacio* ili *doana* uz samu vrstu zakupa, nego je notar u bilo mnogo jednostavnije navesti npr. *emptor molendinorum*, kako bi bilo svakome jasno da se radi o zakupniku daće na prihod od gradskih (komunalnih) mlinova.

Nužno je i kontekstualizirati financijske spise u okvirima početne faze uspostave mletačke vlasti u dalmatinskim gradovima u prvoj polovici 15. stoljeća, odnosno u Zadru od 1409., Šibeniku od 1412. i na otocima Hvaru, Braču i Korčuli te u Trogiru i Splitu od 1420. godine.⁹ Iako se podosta ublažila starija historiografska percepcija o negativnom utjecaju mletačke vlasti na razvojni tijek dalmatinskih gradova, ostaje činjenica da je Venecija sav trgovački promet nastojala što više usmjeriti prema sebi, odnosno gradu Veneciji, kao i onemogućiti određene privredne djelatnosti što se loše odrazilo na gospodarsku perspektivu dalmatinskih gradova.¹⁰ Ipak treba uzeti u obzir kako „se sustav gospodarskih ograničenja nije podjednako odnosio na sve privredne grane, niti je podjednako djelovao na sve istočnojadranske gradove”¹¹. Doduše, *interregnum* u Ugarskom Kraljevstvu (1386. – 1409.), kao i susljedni Mletačko-ugarski rat (1409. – 1420.) ozbiljno su uzdrmali gospodarski život dalmatinskih gradova već i prije uspostave mletačke vlasti, konkretno ovdje u Trogiru.

9 Detaljnije o tome vidi: Marko Šunjić, *Dalmacija u XV. stoljeću* (Sarajevo: Napredak, 1967.), 40-65. O mletačkoj državi u 15. stoljeću usp. Monique O’Connell, *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice’s Maritime State* (Baltimore: John Hopkins University Press, 2009.); Frederick Lane, *Venice. A Maritime Republic* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1973.). Osim toga, za posebne analize zaderskih i splitskih okolnosti vidi: Mladen Ančić, „Ser Ciprijan Zaninović. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. st.”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997), 37-80; Mladen Ančić, „Od tradicije ‘sedam pobuna’ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 28, 37 (2009), 43-94, dok za trogirski kontekst usp. Ante Bećir, „Uspostava mletačke vlasti u Trogiru 1420. godine – između ‘lokalne’ dinamike i ‘globalnih’ procesa”, u: *Pod sjenom krila. Trogirski komuna za vrijeme venecijanske uprave 1420. – 1797* (Zagreb – Trogir: Hrvatski institut za povijest – Muzej grada Trogira, 2024.) (u tisku).

10 Tomislav Raukar, „Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u 15. i 16. st.”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 10, 1 (1977), 203-225. O tom razvoju usp. za otok Korčulu u Oliver Jeans Schmitt, *Korčula pod Venecijom u XV. stoljeću* (Split: Književni krug, 2023), 90-93 i *passim*.

11 Tomislav Raukar, „Jadranski gospodarski sustavi: Split 1475.-1500. godine”, *Rad HAZU* 38 (2000), 51.

Nakon završetka mletačke opsade i uspostave vlasti u gradu ljeti 1420. godine situacija se još zadugo nije stabilizirala jer su prvaci vladajuće grupacije pobjegli iz grada i nastavili ometati konsolidaciju mletačke vlasti tijekom 20-ih godina 15. stoljeća.¹² To je u realnosti predstavljalo samo regionalnu i lokalnu manifestaciju latentnoga ratnoga stanja između Ugarske i Venecije koje su tek 1433. godine zaključile primirje, a ono je pak 1437. godine produženo na još pet godina. Međutim, stvarnu prekretnicu u odnosima označila je smrt kralja Sigismunda te iste godine i tek se od tada prati konkretna stabilizacija političkih prilika. To je, između ostaloga, podrazumijevalo povratak konfiniranih dalmatinskih plemića nakon 1433. ili 1437. godine, koji su u konfinaciji u Veneciji izvan svojih gradova proveli čitave godine, a neki i desetljeća.¹³

Zbog otpora koji je Trogir pružio i latentne opasnosti od trogirskih prognanika mletačke su vlasti zauzele oštar stav te provodile mjere sigurnosti i nadzora pri čemu su i otkrivene dvije navodne konspiracije splitskih i trogirskih plemića iz 1421. i 1424. godine.¹⁴ Zbog toga je u Trogiru pokrenuta gradnja novoga kaštela, današnje kule Kamerlengo (dovršena 1437.) te je ostavljen najveći broj mletačkih najamnika (tristo pa dvjesto) za osiguranje mletačke vlasti u gradu.¹⁵ Osim toga Trogir je pret hodno bio pogođen pojavom kuge 1419. godine u Dalmaciji, razarajućim učinkom mletačke opsade 1420., požarom koji je zahvatio čitavi burg grada 1420. godine i evidentnim manjkom osnovnih namirnica i resursa poslije 1420. godine.¹⁶

Taj povijesni kontekst nije sam po sebi vidljiv iz isprava o zakupima te je upravo zbog toga važno razumijevanje društveno-političkih i gospodarskih okolnosti za oblikovanje što preciznije slike o sustavu trogirskih komunalnih prihoda u 30-im i 40-im godinama 15. stoljeća. Naime, Pavao Andreis u svojoj kronici navodi kako se trogirska komuna nalazila u veoma zahtjevnoj situaciji poslije 1420. godine, čemu osim rata, kuge i požara valja pridodati i nerijetke pljačkaške upade i napade manjega intenziteta po nalogu cetinskoga kneza Ivaniša Nelipića ili nekih drugih skupina iz hrvatskoga zaleđa.¹⁷ Indikativan je slučaj kliškoga kaštelana Pavla Sučića koji je 24. kolovoza 1435. godine preusmjerio jednu karavanu za Split, umjesto za Trogir,

12 Mnogo detaljnije o tome u: Bećir, *Uspostava*.

13 Šunjić, *Dalmacija*, 198-199.

14 O zavjereničkim skupinama u Splitu i Trogiru iz 1421. i 1424. godine usp. Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. VIII (Zagreb: JAZU, 1886.), 99-103, 103-104, 275-276.

15 O izgradnji utvrde usp. vjerojatno prvu vijest o tome u srpnju 1420. godine u Ljubić, *Listine*, VIII, 29-31. O smještaju tristo, odnosno dvjesto mletačkih najamnika vidi: Ljubić, *Listine*, VIII, 23-24, 107.

16 O izbijanju kuge vidi: Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. II (Split: Književni krug, 1979.), 905-907, dok o požaru usp. Ljubić, *Listine*, VIII, 67-68.

17 Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira*, sv. I (Split: Književni krug, 1977.), 168-171.

što je izazvalo reakciju trogirskih vlasti koje su Sučića osudile na smrt vješanjem. Međutim, trogirski knez ne posjeduje sudsku jurisdikciju u Klisu, pa je u Veneciji presuda jednostavno naknadno poništena.¹⁸ U tom smislu reakcija trogirskih vlasti može se protumačiti više kao svojevrsna „diplomatska žalba”.

Knjige zakupa daća trogirske komune

Pod razmatranjem se zapravo nalaze danas odvojena dva svešćića dražbovnih isprava zakupa trogirskih komunalnih daća, od čega se prvi za period 1434. – 1439. nalazi u Državnom arhivu u Zadru, a drugi za razdoblje 1441. – 1446. u Muzeju grada Trogira. Naime, potonja dva svešćića razmatraju se kao ostaci jedne knjige trogirskih komunalnih zakupa koja je po svemu sudeći započinjala upravo od 1434. godine. S obzirom na to da je svešćić iz perioda 1434. – 1439. godine na nekim mjestima ozbiljno oštećen, bilo je potrebno napraviti vrlo opreznu rekonstrukciju dijela teksta. Pritom je prva vidljivo paginirana stranica ona s (jedva uočljivim) brojem 5. Premda su arhivisti tu stranicu označili brojem 2, ovom ćemo se prilikom ipak držati izvorne paginacije. U tom smislu prvi list svešćića, koji ujedno predstavlja i najoštećeniji list, odgovarao bi izvornoj folijaciji 3 i 3v. Jedino je moguće izdvojiti spomen trogirskoga kneza Jurja Valaressa (*domini Georgii Valaresso tempore*) na lijevoj margini teksta na fol. 3. Po onome što se jedva vidi na ostacima prvoga lista, može se osnovano pretpostaviti da je riječ o bilješkama o uplatama zakupnika komuni na ime zakupa. Budući da su zakupi trajali nekoliko godina, odnosno duže od prosječnoga dvogodišnjega mandata mletačkih knezova u dalmatinskim gradovima, vjerojatno je riječ o tome da je jedna od uplata izvršena za vrijeme kneza Jurja Valaressa, odnosno nakon mandata kneza Marka Zena.

Slijedeći i dalje izvornu folijaciju, posljednja stranica u potonjem svešćiću je fol. 15v, čime završava taj dio knjige, a počinje svešćić iz razdoblja od 1441. do 1446. godine. Naime, prva sačuvana stranica potonjeg svešćića označena je kao fol. 65. S obzirom na to da isprave iz prvoga svešćića zapravo tehnički obuhvaćaju isprave o zakupima iz 1434. i 1435. godine s naknadnim unosima o uplatama na ime zakupa sve do 1439. godine, jasno je kako smo naišli na vremensku rupu između kolovoza 1435. i travnja 1441. godine. Sukladno tomu, skok od fol. 15v na fol. 65 čini se podudarnim s vremenskim vakuumom. Posljednji list nosi oznaku 96v, ali ništa ne upućuje na to da se radi o izvorno posljednjoj stranici knjige zakupa, dapače djeluje kao da je ostatak otrgnut u nepoznatim okolnostima. Uzimajući u obzir vanjske karakteristike zapisa, ponajviše sam rukopis, stil pisanja i

18 Šunjić, *Dalmacija*, 235.

tekstnu strukturu isprava, čini se izglednim kako se radilo o istoj osobi notara u razmatranim sveščićima.

U kontekstu potonjega razmatranja čini se važnim napraviti osvrt i na jedan izolirani notarski zapis iz 1406. godine u kojemu je zabilježen ser Andrija Cige Josipova kao zakupnik gradskih mlinova, pri čemu se navodi i njegov jamac Mikacije Petrov. U dokumentu se navodi kako je zakup upisan *in cedula dictorum molendinorum*, štoviše *in quaterno magno comunis ubi scribantur incantus comunis*.¹⁹ Drugim riječima, zakup ser Andrije zapisan je prvo na zasebnom listu pergamene kao jedinstvena notarska isprava (*cedula*), zatim i kao kopija isprave unutar velike knjige dražbi komunalnih zakupa (*quaternus magnus*) – što onda posve jasno potvrđuje postojanje zasebnih knjiga zakupa mnogo prije 1434. godine. Sudeći prema ovom opisu, riječ je o istom principu vođenja knjige zakupa kao i u slučaju ovdje razmatrana dva sveščića komunalnih zakupa iz 30-ih i 40-ih godina 15. stoljeća.

S druge strane, možemo napraviti korelaciju sa splitskim slučajem gdje imamo na raspolaganju spise prihoda i rashoda od 1345. do 1419. godine. Doduše, među splitskim spisima bilo je moguće izdvojiti nazive njihovih knjiga prihoda i rashoda, od čega je primarna ona pod nazivom *quaternus introitus et exitus expensarum comunis Spaleti* ili odvojeno kao *quaternus introitus comunis Spaleti* i *quaternus exitus comunis Spaleti*.²⁰ S druge strane, zabilježeni su upravo nazivi za knjigu zakupa kao *quaternus affictus comunis* ili *quaternus affictationum*, odnosno knjige pojedinačnih zakupa (primjerice *quaternus paruum de sale*, *quaternus racio ordei*, *quaternus venditionis blade*, *quaternus rationis salinariorum*), od čega se navodi i jedna knjiga zakupnika ser Krstula Krete Papalova pod nazivom *quaternus rationis vendicionis salis*.²¹ Moguće je pronaći još čitav niz raznih knjiga prihoda ili rashoda u splitskim spisima, no primjeri koje smo iznijeli dovoljni su za ovu priliku.²²

Korak prema oblikovanju što cjelovitije predodžbe o sustavu prihodovanja trogirske komune predstavlja i osvrt na stanje s izvorima prije 1406. godine. I tako se u notarskim spisima trogirske provenijencije mogu pronaći određeni fragmentarni spomeni raznih općinskih daća, počevši od onih iz 70-ih godina 13. stoljeća. Naime, zabilježeno je kako je 3. ožujka 1275. godine grupa trogirskih plemenitih građana uzela u zakup prihode otoka Čiova na devet godina, a oni su bili Dujam de Cega, Dessa Dujmov de Morsice, Čubrijan (Cebro) Petra Lukinoga, Dujam Domičev, Valentin Petra Lukinoga, Juraj de Cega, Dessa Petra Lukinoga, Julla Plocija

19 MGT, OBP, bilježnički spisi, fol. 5v.

20 HR-DAZD-16, kut. 1, svezak 3, sv. 1, fol. 1, 8; svezak 3, sv. 2, fol. 5v.

21 HR-DAZD-16, kut. 1, svezak 3, sv. 1, fol. 6v; kut. 1, svezak 3, sv. 2, fol. 1, 2v, 5, 8, 19v.

22 O gospodarstvu srednjovjekovnoga Splita usp. primjerice Tonija Andrić, *Život u srednjovjekovnom Splitu. Svakodnevnica obrtnika u 14. i 15. stoljeću* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018.); Tomislav Raukar, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku* (Split: Književni krug, 2007.), 263-283.

Mascare i baštiniци Stjepana Marina Ruge. Istoga dana Dessa Dujmov de Morsice, Čubrijan Petra Lukinoga, Dujam Domichev, Julla Plocija Mascare, Kresto Albertijev i sinovi Petra Lukinoga uzeli su u zakup daću na promet mesa.²³

Čini se kako prvi ovdje spomenuti zakup na prihode otoka Čiova nije ipak potrajao devet godina jer je 1. lipnja 1282. godine zabilježen novi zakup iste daće na tri godine. Zakup su dobili Cernota, Juraj de Cega, Dessa Dujmov de Morsice, Julla Plocija Mascare, Petar Dujmov de Cega, Juraj Hvalimirov, Matej Lukin, Marin Clarioli, Amblaž Martina Kazarice, Dessa Petrov, Grgur Susi i na koncu sam potestat grada Jakov Rusticus iz Ankone.²⁴ Iako se u trogirskim ispravama o zakupima iz sredine 15. stoljeća ne navodi spomen zakupa prihoda (trogirskoga dijela) otoka Čiova, iz ovoga je jasno da je takav zakup postojao. To je sasvim očekivano, ako se uzme u obzir takva praksa i u splitskim spisima općinskih prihoda, gdje se navodi zakup daće od prihoda (splitskoga dijela) otoka Čiova.²⁵

Nailazimo potom u drugom dokumentu na sporazum između trogirskih plemenitih građana Šimuna i Gauzinje, sinova Marina Amblaževa i njihova nećaka Marina Andrijina, kao predstavnika kneza Jurja Bribirskoga i stanovitoga Salomona, s jedne strane, odnosno Grgura Lukina u svojstvu predstavnika trogirskoga biskupa od 10. svibnja 1292. godine s druge strane. Obje strane u sporazumu odlučile su zakup na prihode od „vratarine” (*totam intratam et prouentus ... de porta et pro porta civitatis*) predati potestatu Šimunu na tri godine, i to za 40 libara godišnje rente komuni.²⁶ Nije moguće dalje raščlanjivati potonje društvene okolnosti, samo možemo zaključiti kako spisi potvrđuju postojanje nekakva sustava zakupljivanja općinskih daća u Trogiru u drugoj polovici 13. stoljeća.

Između 1292. i 1380. godine naišli smo na jedan usputan spomen zakupa općinskoga žita od 17. srpnja 1324. godine. Naime, u zapisu trogirskoga suda navedeni su u jednom sporu kao svjedoci Damjan Serekule i Boliarin Slavkov, koji su ujedno spomenuti kao zakupnici općinskoga žita s prostora mikroregije Podmorja (prostor između Resnika i Kaštel Lukšića).²⁷ Slijede informacije o zakupnicima 80-ih godina 14. stoljeća pa se prvi navodi Ciga Josipa Stjepanova kao zakupnik općinskih mlinova u zapisu od 27. prosinca 1380. godine, s bratom Petrom za 3210

23 Miho Barada, *Monumenta Traguriensia. Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii*, vol. II (Zagreb: JAZU, 1950.), dok. 221 i 222, str. 103.

24 Miho Barada, *Monumenta Traguriensia. Acta Curiae comunis Tragurii* (Zagreb: JAZU, 1951.), dok. 10, str. 239.

25 Usp. „... *pro affictu partis insule Boe ...*”, u: HR-DAZD-16, kut. 1, svezak 3, fasc. 1, fol. 3v.

26 Barada, *Monumenta*, II, dok. 60, str. 291.

27 Usp. „... *Damiani Srecule et Bolliarin Sclauachi emptorum bladi pertinentis dicto comuni de Podemorio*”. Miho Barada, *Monumenta Traguriensia. Acta Curiae comunis Tragurii. Ab 1310 usque 1331* (Split: Književni krug, 1988.), dok. 218, str. 550.

libara malih mletačkih denara rente komuni za jednu godinu.²⁸ U studenome 1387. godine zabilježeno je nekoliko zakupa, odnosno Nikola Jakovljević kao zakupnik općinskih solana sv. Klementa i gradski liječnik Ivan kao zakupnik općinskih solana na Čiovu 20. studenoga, dok je Petar Stjepana Dujmova naveden kao zakupnik solana u Blatu (Pantan) i solana sv. Barbare 30. studenoga 1387. godine.²⁹ Opet je indikativno kako solane nisu navedene u ispravama iz 15. stoljeća, što s izostankom zakupa daće otoka Čiova upućuje na zaključak kako isprave o zakupima iz 15. stoljeća vrlo vjerojatno ne odražavaju cjelovito stanje općinskih prihoda, odnosno riječ je prije svega o sačuvanim fragmentima.

Možemo još uzeti u obzir fragmente bilježaka o tekućim općinskim prihodima za 1415. i 1416. godinu kako bismo nadopunili iznesene podatke. Naime, ser Mihael Ludovikov zaveden je kao zakupnik općinskih mlinova u prosincu 1415. godine kada su gradski masariji (blagajnici) primili od njega 825 modija soli – što je možda podrazumijevalo uplatu za cijelu godinu ili barem veći dio tekuće godine.³⁰ Isti ser Mihael navodi se iduće godine kao zakupnik gradskih solana u svrhu čega je predao komuni 200 modija soli u srpnju i kolovozu 1416. godine.³¹

Idućih nekoliko unosa tiču se uplata za razdoblje od srpnja do rujna 1416. godine, pa se prvo navodi ser Nikola Petra Mikacijeva kao zakupnik gradskih solana, koji masarijima dostavlja ukupno 493 modija soli za to tromjesečno razdoblje.³² U nastavku je zabilježen ser Nikola Pavlov kao zakupnik gradskih solana na Čiovu, koji je za isti period masarijima predao 195,5 modija soli.³³ Solane je također zakupio ser Andrija Cige Josipova koji je za isto razdoblje masarijima dostavio čak 1351,5 modija soli.³⁴ Na koncu je zabilježen ser Grgur Stjepanov kao zakupnik solana na Blatu (Pantan), koji je između kolovoza i studenoga 1416. godine predao masarijima ukupno 450 modija soli čime je podmirio svoje obveze za cijelu tekuću (1416.) godinu.³⁵

U nastavku teksta posvetit ćemo se precizno ispravama o zakupima od 1434. do 1446. godine koje nam donose izravan uvid u sistem prihoda, makar konkretno samo za dva desetljeća 15. stoljeća. Sačuvane isprave dokumentiraju zakupe daća kao što su zakup preše ili tijeska za maslinovo ulje (*introitus thochiorum olei comunis*), zakup

28 HR-DAZD-18, kut. 61, sv. 14, fol. 1.

29 HR-DAZD-18, kut. 61, sv. 1, fol. 57v.

30 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 2, fol. 2v.

31 *Isto*, fol. 4v.

32 *Isto*, fol. 3.

33 *Isto*, fol. 3v.

34 *Isto*, fol. 4.

35 *Isto*, fol. 5.

gradske mesnice i prometa mesom (*introitus datii becharie comunis*), zakup gradske ribarnice i prometa ribom (*datium piscarie comunis*), zakup gradskih mlinova (*introitus mollindinorum comunis*), zakup tridesetine i trošarine na trgovinu (*datium trigesime et chomerchii comunis*), zakup prihoda bojiteljske djelatnosti (*datium tinctorie comunis*), zakup Žutike kao prostora određene proizvodne djelatnosti (*introitus zudeche comunis*), zakup otoka Drvenika Velog (*introitus et prouentus insule Zirone*), zakup Bristivice i drugih selišta u komunalnom vlasništvu (*introitus ville Bristize et aliarum villarum et locorum comunis*) te zakup otoka Drvenika Maloga (*introitus et prouentus insule Planche*). Dakako, mnogi se od potonjih zakupa ponavljaju, što zajedno tvori devetnaest isprava o zakupima od 20. travnja 1441. do 2. kolovoza 1443. godine sa susljednim unosima o podmirenim uplatama zakupnika u korist komune.

Bez dvojbe je najunosnija daća bila ona tridesetine i daće na trgovinu od koje je komuna godišnje prihodovala između 2400 i 3025 libara malih mletačkih denara između 1435. i 1443. godine od uplata zakupnika (*conductor* ili *emptor*).³⁶ Doduše, treba imati u vidu navedeni iznos od 3210 libara u ime zakupa mlinova 1380. godine što govori o izvjesnom padu prihoda u 15. stoljeću, posebice imajući na umu inflaciju mletačkoga novca na prijelazu stoljeća. Nakon nje slijedi daća na općinske mlinove od koje se godišnje prihodovalo između 2200 i 2415 libara 1442. i 1443. godine.³⁷ Daća na općinska sela Bristivicu, Vrančane, Jazvine, Mezlinu i Portu iznosila je 2350 libara 1435. godine, odnosno 1310 libara godišnje između 1442. i 1446. godine.³⁸ Od daće na promet mesa i rad mesnice komuna je godišnje dobivala između 1400 i 1625 libara malih mletačkih između 1434. i 1442.³⁹ Od daće na promet ribe i rada ribarnice komuna je prihodovala između 700 i 760 libara godišnje između 1435. i 1443. godine.⁴⁰ Daća na bojiteljski obrt iznosila je točno 450 libara 1441. i 1442. godine, a daća na korištenje preše za gnječenje maslina radi proizvodnje maslinova ulja iznosila je 700 libara 1441. godine, odnosno svega 101 libru 1442. godine.⁴¹ Osim toga možemo nabrojati ostale daće od manje novčane važnosti poput daće na otok Zironu / Drvenik Veli (150 i 350 libara), otok Planku / Drvenik Mali (150 libara), odnosno najmanje unosnu daću na Žutiku (60 i 125 libara).⁴²

36 MGT, OBP, računski spisi, fol. 66; 79v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 13, 21.

37 MGT, OBP, računski spisi, fol. 77, 85v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 20, 26.

38 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 8; MGT, OBP, računski spisi, fol. 92; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 8, 28.

39 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 2; MGT, OBP, računski spisi, fol. 70v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 4, 16.

40 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 9v; MGT, OBP, računski spisi, fol. 67v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 9, 14.

41 MGT, OBP, računski spisi, fol. 65, 75; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 12, 18.

42 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 4v, 5v, 11; MGT, OBP, računski spisi, fol. 69v, 73v, 84, 96v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 5, 6, 10, 15, 17, 24, 30.

U nastavku ćemo razmotriti strukturu dražbovnih isprava, odnosno postupak javne dražbe zakupa i dinamiku uplata zakupnika u korist komune na ime određenoga zakupa. Svaka isprava započinjala je odlukom kneza o pokretanju dražbovnoga postupka za davanje određene daće u zakup (*incantatur et per incantum publicum ... dabitur et deliberabitur datium*). Slijedio je popis točaka ili klauzula ugovora u kojima se detaljnije objašnjavalo od čega se točno sastojala određena proizvodna djelatnost koja je bila oporezovana i uklopljena u određenu daću. Osim toga točke ugovora jasno su određivale i obveze zakupnika prema komuni kao i rokove unutar kojih treba isplaćivati rentu ili naknadu, i to isključivo u gotovu novcu, a ne u naturi.

Kao ogledan primjer uzet ćemo najunosniju daću, odnosno tridesetinu i dažbinu na trgovinu (*datium trigessime et chomerchii*) te na osnovi nje konkretno prikazati postupak dražbovnoga postupka zakupa, i to dakako u korelaciji s ostalim zakupima. Naime, trogirski plemić ser Nikola Mihaela Silvestrova zakupio je dažbinu tridesetine i daće na trgovinu između 23. siječnja 1435. i 25. rujna 1436. godine, za što je komuni isplatio 3000 libara malih mletačkih denara. Pritom su mu jamci bili plemić ser Lav Nikolin i jedan od pripadnika imućnijega sloja pučana ser Lovre Stipošev.⁴³

Javna dražba zakupa sastojala se od trinaest točaka kojih se zakupnik morao držati. Prije svega to je podrazumijevalo pravovremene uplate zakupnika, ubiranje tridesetine od svih žitelja Trogira ili stranaca u skladu s običajima grada Trogira (*debeat exigere trigessimam a qualibet persona, tam ciue quam forense, secundum consuetudines ciuitatis*), no istaknute su i određene iznimke. Primjerice, plodovi i prinosi koji su stizali iz Dalmacije ili Hrvatske bili su izuzeti od tridesetine (*qui fructus nascentur in partibus Dalmatie et Croatie ... non teneatur soluere trigessimam*), isto kao i maslinovo ulje u malim posudama. Za ostale potrepštine poput maslinova ulja u većim količinama, sira, smokava, vina, ribe te ostalih vrsta živeži uredno se primjenjivala tridesetina i porez na trgovinu.

Isplate komuni prate se u slučaju Nikole Mihaelova od 10. kolovoza 1435. godine kada je zakupnik uplatio 1100 libara pa sve do 25. rujna 1436. godine kada je isplaćen posljednji novčani obrok od 162 libre i 9 solida. S obzirom na to da je dokument, kao cijeli taj sveščić, ozbiljno oštećen, ne može se posve pratiti tko i zašto uplaćuje novčane obroke jer se često mijenjaju imena zakupnika i njihovih jamaca (*fideiussores*). U tom bi nam smislu bolji primjer predstavljao zakup tridesetine i daće na trgovinu ustupljen plemiću ser Ivanu Blaževu Vitturi između 13. svibnja 1441. i 30. lipnja 1442. godine za 2400 libara malih mletačkih denara, pri čemu mu je jamac bio rođak ser Jakomelo Lukin Vitturi.⁴⁴

43 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 6v-7v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 7.

44 MGT, OBP, računski spisi, fol. 66-67; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 13.

S druge strane, zbog dobre očuvanosti potonjega dokumenta, može se precizno pratiti ritam uplata na ime zakupa, odnosno imena pojedinaca koji su iz nekoga razloga navedeni kao zakupnici. Naime, prvi novčani obrok od 554 libre i 4 solida isplatio je ser Nikola Ivana Venturinova, trogirski građanin zadarskoga podrijetla, u listopadu 1441. godine. Moglo bi se pretpostaviti da je Ivan svoj zakup dao zapravo Nikoli u podzakup. Posljednji novčani obrok od 595 libara i 15 solida isplatio je Nikola trogirskom knezu Donatu Barbaru 30. lipnja 1442. godine, čime je podmirio sve svoje financijske obveze komuni u za to predviđenom roku. Treba također istaknuti kako su zakupnici bili dužni, ovisno o vrsti daće, isplaćivati novac komuni jednom godišnje (npr. *datia Bristiçe*), svakih šest mjeseci (npr. *datia mollindinorum*), odnosno u tri (npr. *trigessima et comerchium*) ili četiri rate (npr. *piscaria*). Iako su isplate bile u praksi dijelom neredovite, izvršavane su uglavnom tijekom trajanja zakupa.

Možemo još izdvojiti neke elemente iz drugih dražbovnih postupaka. Uzmimo naprimjer u obzir zakup prometa ribe i ribarnicu. Naime, ribari i prodavači ribe bili su dužni držati svoje štandove ispred dvaju tornjeva, nekoć u vlasništvu trogirskih plemića Nikole Šimunova i Andrije Gauzinje, te isključivo prodavati svježju i dobru ribu po procjeni (*ad ocellum*), a ne po težini (*ad libram*).⁴⁵ Za ribu i druge vrste živeži zahtijevalo se od trogirskih građana i habitatora da svoju robu dopremaju isključivo u Trogir na prodaju, najčešće pod prijetnjom plaćanja globe. S druge strane, svaka prodana životinja sitnog zuba podlijegala je daći na promet mesa i mesnicu, osim one sitne stoke koju su dopremali „Slaveni”, odnosno one koja je dolazila iz hrvatskoga zaleđa gradova.⁴⁶

Zakup tzv. žutike (*zudecha*) podrazumijevao je prostor koji je bio namijenjen za djelatnosti poput izrade bačvi (*tinacium*), čamaca (*zopulum*), vapna ili kreča (*calcinaria*), kotlova (*caldaria*), odnosno za kožarsku ili krznarsku djelatnost (*coramina* ili *pelles*).⁴⁷ Žutika se nalazila izvan grada jer je obuhvaćala djelatnosti koje zagađuju i kojima je bio potreban direktan pristup moru, a to je ujedno bio i najmanje unosan zakup. Možemo spomenuti i primjere zakupa općinskoga zemljišta, odnosno plodove, prinose ili kojekakve zemljišne resurse koji su bili vezani uz taj zakup. U tom smislu izdvajaju se zakupi Bristivice te nekih drugih sela u trogirskom distriktu, odnosno zakupe Drvenika Veloga (Zirone) i Planke (Drvenika Maloga).

Zakup Bristivice i sela Vrančane, Jzvine, Mezline i Porte podrazumijevao je prinose žita (*bladum, frumentum*) i mahunarki (*legumen*), od kojih su žitelji tih sela izdvajali šestinu ili četvrtinu plodova zakupniku na ime zemljarine (*teraticum*). Spominje se pritom i proizvodnja vina, mošta, uzgoj svinja, odnosno prinos smoka-

45 MGT, OBP, računski spisi, fol. 81-82v; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 22.

46 MGT, OBP, računski spisi, fol. 70v-73; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 16.

47 MGT, OBP, računski spisi, fol. 69v-70; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 15.

va.⁴⁸ S druge strane, zakupi Zirone (s Orudom i Krknjašima) i Planke implicirali su korištenje tih otoka između ostaloga za proizvodnju vapna (*extrahi facere et calcarias et carbones facere*), odnosno za sadnju raznih vrsta žita.⁴⁹

Zakupnici i njihovi jamci – tragovi društvenih odnosa

Osim korištenja spisa prihoda i rashoda kao prvorazrednih izvora za ekonomsku povijest određene zajednice, razmatrani dražbovni postupci za daće mogu poslužiti i kao izvori za rekonstrukciju društvenih odnosa i društvenih mreža, dakako u korelaciji s ostalim izvorima kao što su kronike, notarski spisi, sudski zapisi, crkveni spisi ili zapisnici gradskih vijeća. Dražbovni postupci otkrivaju imena jamaca zakupnika, stoga ćemo se sada ponajviše fokusirati na te pojedince koji su zabilježeni kao jamci zakupnicima, odnosno potonje podatke uklopit ćemo u postojeća saznanja o trogirskom plemstvu s kraja 14., odnosno iz prve polovice 15. stoljeća s kojima trenutno raspolazemo.

Potrebno je pritom kratko upozoriti na jasno vidljive frakcije i frakcijske sukobe koji se prate u Trogiru tijekom 14. stoljeća, a koji su doživjeli kulminaciju 1395. godine. Tijekom 14. stoljeća pratimo tri perioda otvorenih frakcijskih sukoba koji predstavljaju izvrsnu podlogu za rekonstrukciju društvenih odnosa koje podaci o zakupnicima izvrsno dopunjuju.⁵⁰ Naime, jamac je taj koji se obvezuje isplatiti komuni obećani iznos na ime zakupa ako se zakupnik na to ogлуši.

Primjećuje se kako su najunosnije zakupe u prosjeku najčešće dobivali trogirski plemići, no više je nego jasno vidljiv trend promjene u 30-im i 40-im godinama 15. stoljeća kada zatječemo i određene trogirske pučane ili građane, odnosno Talijane iz Piacenze, Pise, Rima ili Venecije, u svojstvu zakupnika. Pritom treba uzeti u obzir i kako svi dosada spomenuti i fragmentarno sačuvani podaci o zakupima općinskih daća otprije 1420. godine govore o skoro potpunoj dominaciji lokalnih plemića u

48 MGT, OBP, računski spisi, fol. 92-94; Majnarić i Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 28.

49 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 4v-5, 5v-6; MGT, OBP, računski spisi, fol. 73v-74; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 5, 6, 17.

50 Detaljnije o tome usp. Irena Benyovsky Latin, „Noble Family Clans and their Urban Distribution in Medieval Trogir”, u: *The Christian Household in Medieval Europe c. 850-c.1550: Managing Power, Wealth, and the Body*, ur. Cordelia Beattie i dr. (Turnhout: Brepols, 2003.) 19-35.; Ante Bećir, „Plemstvo kasnosrednjovjekovnoga Trogira: politička zajednica, frakcije i dinamika konflikta”. Doktorska disertacija, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022. Za dodatne analize trogirskoga društva usp. Mladen Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja Prve austrijske uprave (1805.)* (Trogir: Muzej grada Trogira, 2006); Ana Plosnić Škarić, „Real Property of Wealthy Commoners: The Formation and Rise of Commoner Lineages in Trogir after 1420”, u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, ur. Irena Benovsky Latin (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014.), 349-375.

stjecanju zakupa. Imajući to na umu, promjene iz 30-ih i 40-ih godina 15. stoljeća posebno su relevantne.

No, idemo redom izdvojiti određene slučajeve. Stanoviti Ivan iz Piacenze (Iohannes de Placentia) navodi se u rujnu 1434. godine kao zakupnik daće na korištenje preša za maslinovo ulje (*dacia thociorum*), no nažalost zbog oštećenja na dokumentu ne može se utvrditi ništa drugo osim toga kako su mu ser Lazar iz Venecije, mletački komestabil u gradu, i Marjan iz Pise djelovali kao jamci zakupa.⁵¹ Slijedi zakup daće na promet mesa zakupnika Lovre de Lanfranchisa iz Pise od kolovoza 1434. do rujna 1435. godine.⁵² Jamci su mu bili trogirski plemići ser Silvestar Nikole Ciprijanova i ser Jakov Bufala Dujmova.⁵³ Isti je Lovro naveden i kao zakupnik daće na otok Planku (Drvenik Mali) od prosinca 1436. do studenoga 1440. godine, pri čemu mu je po svoj prilici jamcem bio njegov brat Nikola, iako se zbog oštećenja ne može tvrditi s potpunom sigurnošću.⁵⁴ Štoviše, u zapisnicima trogirskih vijeća navodi se kako je Lovro Jakovljević de Lanfranchis iz Pise stekao trogirsko građanstvo (*creatus fuit civis Traguriensis*) 4. listopada 1436. godine, što bi jasno sugeriralo da je prošao formalnu integraciju u lokalno društvo.⁵⁵

Plemić Andrija Cige Josipova navodi se kao zakupnik otoka Zirone (Drvenik Veli) između prosinca 1434. i studenoga 1440. godine, iako su zakup od listopada 1438. godine preuzeli njegovi nasljednici. Jamac mu je pritom bio srodnik Ivan Ludovikov.⁵⁶ Zakup najunosnijih komunalnih prihoda, odnosno tridesetine i daće na trgovinu, između siječnja 1435. i rujna 1436. godine nalazio se u rukama plemića Nikole Mihaela Silvestrova, pri čemu su mu jamci bili plemić ser Lav Nikole i građanin ser Lovre Stipošev.⁵⁷ Potonji Lovre bio je potomak Stipoša Marina Musićeva, jednoga od zapaženijih pripadnika imućnijega pučkoga sloja u Trogiru, koji se prati od 1358. godine kada je zabilježen kao oportuni pobornik frakcije trogirskega arhiđakona Jakova Petrova.⁵⁸ Važno je spomenuti i kako je Lovro Stipošev s još nekoliko pučkih prvaka nastupao kao poslanik u ime interesa „cjelokupnoga” trogirskega puka pred mletačkim institucijama u Veneciji tijekom 1421. godine – u razdoblju konsolidiranja mletačke vlasti i reguliranja novih društvenih odnosa u gradu pod mletačkim patronatom.⁵⁹

51 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 1; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 3.

52 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 2; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 4.

53 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 3v.

54 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 4, 5v, 6; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 5, 6.

55 Tomislav Popić i Ante Bećir. *Zapisnici i odluke vijeća grada Trogira (13. – 15. stoljeće) / Acta et reformationes consiliorum civitatis Tragurii* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.), dok. 152.

56 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 4v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 5.

57 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 6v, 7; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 7.

58 HR-NAS, Ostavština Ivana Lučića (dalje: HR-NAS, OIL), sv. 540, fol. 21v.

59 Ljubić, *Listine*, VIII, 67-68; Lučić, *Svjedočanstva*, 939.

U nastavku pratimo kako je trogirski građanin Nikola Ivana Venturina dobio u zakup daće na Bristivicu i ostala sela, i to pod jamstvom plemića Jakomela Luke (Vitturi), od svibnja 1435. do lipnja 1436. godine.⁶⁰ Nikola je bio potomak Zadrana Ivana Venturina koji je 1419. i 1420. godine zabilježen kao zapovjednik brigantina koji je s Mikacijem Nikolnim (Vitturi), vodećom osobom u gradu u to vrijeme, nastupao protiv mletačkih brodova i planova.⁶¹ Očito je da su kontakti među ovim obiteljima opstali i petnaest godina nakon rata. Jakomelo Lukin ponovno je zabilježen kao jamac, i to svom srodniku Ivanu Blaževu kada je dobio zakup tridesetine i daće na trgovinu od svibnja 1441. do lipnja 1442. godine.⁶²

Nakon što smo ponajviše razmotrili slučajeve zakupa u rukama plemića, osvrnut ćemo se i na neke zakupnike iz redova puka ili građanstva. U tom smislu navode se braća mesari Dragić i Dragač Bositković kao zakupnici daće na ribu u dva navrata, odnosno jednom prilikom daće na meso. Dragić je zakupio daću na ribu između lipnja 1441. i srpnja 1442. godine pri čemu mu je jamac bio Nikola Salamonić.⁶³ U iduća dva navrata zabilježen je Dragač Bositković kao istovremeno zakupnik daće na ribu i daće na meso od srpnja 1442. do kolovoza 1443. godine, što mu je ponovno jamčio ser Nikola Salamonić.⁶⁴ Štoviše, upravo je Dragač zabilježen kao jamac Nikoli kada je isti bio zakupnik daće na mlinove između ožujka 1443. i studenoga 1444. godine, odnosno zakupnik tridesetine i daće na trgovinu od lipnja 1443. do lipnja 1444. godine – što znači da je istovremeno držao zakupe dvaju najunosnijih izvora općinskih prihoda.⁶⁵

S druge strane, zakup daće na bojičelski obrt držao je Splićanin i majstor bojičelj Mihovil Markov između travnja 1441. i svibnja 1442. godine, što mu je jamčio trogirski građanin ser Jakov Testa.⁶⁶ Kao i Ivan Venturin, tako je i Jakov, sin Klapcija Dražojevića (zvani Testa), zabilježen sa spomenutim Mikacijem tijekom pomorskih ratnih akcija 1419. i 1420. godine. Intrigantno je stoga vidjeti kako je obojicu amnestirala Venecija nakon 1420. godine.⁶⁷ Teško je reći je li Klapac mogao potjecati od poljičkih Dražojevića, no sa sigurnošću se može tvrditi da je došao iz Splita

60 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 4, fol. 8-8v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 8.

61 Lučić, *Svjedočanstva*, 955; Bećir 2022, 255.

62 MGT, OBP, računski spisi, fol. 67; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 13.

63 MGT, OBP, računski spisi, fol. 67v, 68v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 14.

64 MGT, OBP, računski spisi, fol. 81, 81v, 83; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 22, 23.

65 MGT, OBP, računski spisi, fol. 85v, 87v, 90v, 91v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 25, 26, 27.

66 MGT, OBP, računski spisi, fol. 65-65v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 12. Mihovil Markov zapravo je s vremenom počeo loše poslovati. O potonjem i općenito o obrtu bojanja tkanina u Splitu usp. Andrić, *Život*, 104, 172-174.

67 Bećir, *Plemstvo*, 251.

jer je u jednom dokumentu od 18. siječnja 1386. godine nalazimo spomen *Clapacius Dragoxii de Spaletto*, što se bi se odnosilo upravo na razmatranoga Klapca.⁶⁸

Treba naglasiti kako je Klapac sa svojim sinovima Nikolom i Stjepanom sklopio ugovor s Lukom Mikacijevim (Vitturi) 15. rujna 1406. godine o ulaganju tisuću zlatnih dukata u poblizhe neprecizirane trgovačke poslove Dražojevića (*mercari in emendo et vendendo*).⁶⁹ U tom je smislu jasno kako su ovakve poslovne veze kasnije lako prerastale i u političku suradnju. Klapac, i s vremenom njegov treći sin Jakov Testa, nisu nikako mogli biti obični pučani, nego pripadnici društvene elite bez mogućnosti formalne političke participacije koja poslije 1420. godine posve gubi svoju nekadašnju važnost i relevantnost jer se moć od tada nalazila u mletačkim organima vlasti. Tomu u prilog ide i činjenica kako je Klapac posjedovao kuću u samome užem gradu (*civitas*), mjestu prebivanja trogirskih plemićkih obitelji.⁷⁰

Ovomu možemo pridodati i to da pučani ili građani koji se navode u dokumentima kao majstori zanatlije vjerojatno predstavljaju najimućnije pripadnike pučkoga sloja koji zapravo djeluju kao vlasnici i „menadžeri” svojih obrta, a ne obični mesari, ribari, bojitelji, zlatari, postolari itd., iako su im počeci vjerojatno bili takvi. Uzмимо samo za primjer poznatoga zadarskoga suknara Mihovila (*ser Micouillus Petri, draparius*), koji je, između ostaloga, poznat i po svojoj bogatoj privatnoj knjižnici,⁷¹ ili manje poznat slučaj trogirskoga majstora podstrigača Petra (*Petrus cimator*) koji je 1387. godine završio u progonstvu s pripadnicima frakcije Vitturi zbog čega je njegova imovina konfiscirana i prodana.⁷² Osim toga zabilježen je 1412. godine i spomen kuće u samome gradu, koja je pripadala sada pokojnome Petru cimatoru zvanome Lulić (*olim Petri cimatoris dicti Lulich*), a koja se nalazila tik uz kuću spomenutoga Klapca Dražojevića.⁷³

S druge pak strane, majstor bojitelj Mihovil Markov iz Splita dobio je i produženje svoga zakupa, pa se ponovno navodi kao zakupnik daće na bojiteljski obrt između veljače 1442. i svibnja 1445. godine, za što su mu jamci bili trogirski zlatar Juraj Ljubačić i građanin Stoja Lugavčić.⁷⁴ U potonjem slučaju govorimo ponajprije o društvenim sponama nastalima unutar poslovnih i društvenih odnosa između

68 HR-DAZD-18, kut. 61, sv. 15, fol. 5.

69 MG, OBP, bilježnički spisi, fol. 3.

70 MGT, OBP, bilježnički spisi, fol. 16. Usp. „*in ciuitate Tragurii ... et iuxta domum Clapce Drasioe-uich*”.

71 Usp. Zdenka Janeković Römer, „*Ser Micouillus Petri, draparius, civis iadre – život kao znak vremena*”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 56 (2014), 45–68. O šibenskoj situaciji s razvojem elitnoga sloja pučana, odnosno građanstva u Šibeniku i Splitu usp. Tonija Andrić, Ante Birin, „Poduzetnička elita građanskog staleža u Šibeniku i Splitu 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 38, 56 (2019), 109–130.

72 HR-DAZD-18, kut. 66, sv. 1, fol. 10, 17, 18.

73 HR-NAS, OIL, sv. 535, fol. 80v.

74 MGT, OBP, računski spisi, fol. 75v; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 19.

zanatlija i građana. Mihaela pronalazimo i u splitskim bilježničkim spisima iz 40-ih godina 15. stoljeća kako prodaje neki objekt u središtu Splita u svibnju 1444. (pritom doznajemo i njegovo prezime – Milunić), potom kako daje neku svoju zemlju u splitskom distriktu na obradu u listopadu 1449. te kako se obvezuje splitskom habitatoru Guielminu de la Ianini (po svemu sudeći Grku) na isplatu duga u iznosu od preko 217 zlatnih dukata.⁷⁵

Na prvi pogled od prosječne slike odudara zakup Zirone između lipnja 1441. i srpnja 1446. godine u rukama spomenutoga Jakomela Lukinoga, kada mu je jamac bio Jakov Andrije Cige (Cega). Treba napomenuti i kako je Jakomelu pritom poslovni partner bio spomenuti Nikola Ivana Venturina.⁷⁶ S druge strane, premda bi se očekivalo da između obitelji Vitturi i Cega i dalje postoji određen animozitet jer se frakcijska polarizacija nerijetko održavala dugo nakon posljednjih sukoba – za što se dobri primjeri mogu pronaći u talijanskim gradovima – ovdje se otkriva drugačija situacija.⁷⁷ Odgovor se može kriti u poboljšanim odnosima desetljećima nakon zadnjih (otvorenih) frakcijskih tenzija ili jednostavno u zajedničkom interesu koji nije ostao zabilježen.

Zaključne misli

Ovim se radom htjelo ukazati na važnost prihodovnih spisa, pogotovo isprava o dražbovnim postupcima kojima su se trogirске komunalne daće ili dažbine davale u zakup pojedincima. Ovakvi izvori predstavljaju iznimno važno vrelo informacija za rekonstrukciju društvenih i političkih kretanja što se sjajno vidi ne samo na ovom slučaju nego uopće na primjeru splitskih i trogirskih spisa prihoda i rashoda iz 14. i 15. stoljeća. Ako ih se razmatra s drugim tipovima izvora, moguće je doći do novih saznanja ne samo o gospodarskim trendovima nego i o dinamici oblikovanja i dezintegracije društvenih mreža, posebice u kontekstu pitanja (re)distribucije komunalnih resursa: tko i kada dobiva zakupe, pod kakvim okolnostima (ako se uopće mogu precizno razlučiti), tko pak jamči za te zakupe i što nam to naposljetku govori o lokalnim društvenim odnosima.

75 HR-DAZD-16, kut. 9, sv. 23, fasc. 4, 162v, 183v; fasc. 16, fol. 352.

76 MGT, OBP, računski spisi, fol. 73v-74; Majnarić, Bećir, *Spisi, Trogir*, dok. 17. Spomen ovog zakupa nalazi se i u bilježničkom spisu iz istog vremena: HR-DAZD-16, kut. 2, sv. 11, fol. 4v.

77 Usp, Edward Muir, *Mad Blood Stirring. Vendetta and Factions in Friuli during the Renaissance* (Baltimore: The John Hopkins University Press, 1993.).

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori:

Nadbiskupijski arhiv u Splitu (Hrvatska)

HR-NAS, Ostavština Ivana Lučića

Državni arhiv u Zadru (Hrvatska)

HR-DAZD-18 Općina Trogir (1312. – 1797.)

HR-DAZD-16 Općina Split (1343. – 1797.)

Muzej grada Trogira (Hrvatska)

Ostavština Barada Petrić, bilježnički spisi (1406. – 1407.)

Ostavština Barada Petrić, računski spisi (1441. – 1446.)

Objavljeni izvori:

Ljubić, Šime. *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. VIII. Zagreb: JAZU, 1886.

Barada, Miho. *Monumenta Traguriensia. Notae seu abbreviaturae cancellariae communis Tragurii*, vol. II. Zagreb: JAZU, 1950.

Barada, Miho. *Monumenta Traguriensia. Acta Curiae comunis Tragurii*. Zagreb: JAZU, 1951.

Barada, Miho. *Monumenta Traguriensia. Acta Curiae comunis Tragurii. Ab 1310 usque 1331*. Split: Književni krug, 1988.

Majnarić, Ivan; Bećir, Ante. *Spisi prihoda i rashoda srednjovjekovnih istočnojadranskih gradova. Svezak I. Split i Trogir / Introitus et exitus communium mediaevalium adriatici orientalis. Vol. I. Spalatum et Tragurium*. Zagreb i Zadar: Hrvatski institut za povijest – Državni arhiv u Zadru, 2024. (u tisku)

Pederin, Ivan. „Acta politica et oeconomica cancellarie communis Tragurij in saeculo XV”, *Starine* 60 (1987), 156-177.

Popić, Tomislav; Bećir, Ante. *Zapisnici i odluke vijeća grada Trogira (13. – 15. stoljeće) / Acta et reformationes consiliorum civitatis Tragurii*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.

Literatura:

Ančić, Mladen. „Ser Ciprijan Zaninov. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. st.”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 39 (1997), 37-80.

Ančić, Mladen. „Od tradicije `sedam pobuna` do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 28, 37 (2009), 43-94.

Andreis, Mladen; Benyovsky Latin, Irena; Plosnić Škarić, Ana. „Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću”, *Povijesni prilozi* 22, 25 (2003), 37-92.

Andreis, Mladen. 2006. *Trogirsko plemstvo do kraja Prve austrijske uprave (1805.)*. Trogir: Muzej grada Trogira.

Andreis, Mladen, Irena Benyovsky Latin i Ana Plosnić Škarić. „Socijalna topografija Trogira u 14. stoljeću”, *Povijesni prilozi* 26, 33 (2007), 103-193.

Andreis, Pavao. 1977. *Povijest grada Trogira*, sv. I. Književni krug: Split.

Andrić, Tonija. 2018. *Život u srednjovjekovnom Splitu. Svakodnevnica obrtnika u 14. i 15. stoljeću*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Andrić, Tonija; Birin, Ante. „Poduzetnička elita građanskog staleža u Šibeniku i Splitu 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi* 38, 56 (2019), 109-130.

Bećir, Ante. „Kolonatski i težački odnosi u srednjovjekovnom Splitu i Trogiru (XIII – XV. st.)”, *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 10, 10 (2019), 85-99.

Bećir, Ante. „Plemstvo kasnosrednjovjekovnoga Trogira: politička zajednica, frakcije i dinamika konflikta”. Doktorska disertacija, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022.

Bećir, Ante. „Uspostava mletačke vlasti u Trogiru 1420. godine – između ‘lokalne’ dinamike i ‘globalnih’ procesa”. U: *Pod sjenom krila. Trogirska komuna za vrijeme venecijanske uprave 1420. – 1797*. Zagreb i Trogir: Hrvatski institut za povijest – Muzej grada Trogira, 2024. (u tisku)

Benyovsky Latin, Irena. „Noble Family Clans and their Urban Distribution in Medieval Trogir”. U: *The Christian Household in Medieval Europe c. 850-c.1550: Managing Power, Wealth, and the Body*, ur. Cordelia Beattie i dr., 19-35. Turnhout: Brepols, 2003.

Benyovsky Latin, Irena. „Gospodarska topografija Trogira u srednjem vijeku”, *Povijesni prilozi* 24, 28 (2005), 23-44.

Dokoza, Serđo. „Računski spisi srednjovjekovne korčulanske komune”, *Povijesni prilozi* 20, 20 (2001), 143-170.

Dokoza, Serđo. *Dinamika otočnog prostora. Društvena i gospodarska povijest Korčule u razvijanom srednjem vijeku*. Split: Književni krug, 2009.

Dokoza, Serđo. „Zadarsko plemstvo i sol u drugoj polovici 14. i početkom 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi*, 34, 49 (2015), 86-123.

Fisković, Cvito. „O trogirskim mlinicama u povodu njihove nove namjene”. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 6-7 (1980/1981), 99-106.

Janeković Römer, Zdenka. „*Ser Micouillus Petri, draparius, civis iadre* – život kao znak vremena”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 56 (2014), 45-68.

Lane, Frederick. *Venice. A Maritime Republic*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1973.

Lučić, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, II. Split: Književni krug, 1979.

Majnarić, Ivan; Bećir, Ante. „Uvod”. U: *Spisi prihoda i rashoda srednjovjekovnih istočnojadranskih gradova. Svezak I. Split i Trogir / Introitus et exitus communium mediaevalium adriatici orientalis Vol. I. Spalatum et Tragurium*, ur. Ivan Majnarić i Ante Bećir, II-XX. Zagreb i Zadar: Hrvatski institut za povijest – Državni arhiv u Zadru, 2024. (u tisku)

Muir, Edward. *Mad Blood Stirring. Vendetta and Factions in Friuli during the Renaissance*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1993.

O’Connell, Monique. *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice’s Maritime State*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2009.

Plosnić Škarić, Ana. „Real Property of Wealthy Commoners: The Formation and Rise of Commoner Lineages in Trogir after 1420”. U: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, ur. Irena Benovsky Latin, 349-375. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014.

Popić, Tomislav; Bećir, Ante. „Politički poredak i zapisnici komunalnih vijeća srednjovjekovnog Trogira”. U: *Zapisnici i odluke komunalnih vijeća grada Trogira (13. – 15. stoljeće)*, ur. Tomislav Popić i Ante Bećir, 1-87. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.

Popić, Tomislav; Bećir, Ante. „Vrijeme i okolnosti nastanka zapisnika papinske istrage u Trogiru 1319. godine”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 65 (2023), 53-104.

Raukar, Tomislav. „Prilog poznavanju sistema prihoda dalmatinskih gradova u XIV. stoljeću”, *Historijski zbornik* 21-22 (1968/1969), 343-370.

Raukar, Tomislav. „Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljeću”, *Radovi Filozofskog fakulteta* 7, 8 (1969/1970), 19-79.

Raukar, Tomislav. „Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u 15. i 16. st.”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 10, 1 (1977), 203-225.

Raukar, Tomislav. „Jadranski gospodarski sustavi: Split 1475.-1500. godine”, *Rad HAZU* 38 (2000), 49-125.

Raukar, Tomislav. *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*. Split: Književni krug, 2007.

Schmitt, Oliver Jeans. *Korčula pod Venecijom u XV. stoljeću*. Split: Književni krug, 2023.

Šunjić, Marko. *Dalmacija u XV. stoljeću*. Sarajevo: Napredak, 1967.

Thick, Anne. „Accounting in the late medieval town: the account books of the stewards of Southampton in the fifteenth century”, *Accounting, Business & Financial History* 9, 3 (1999), 265-290.

Leases of Trogir Communal Tax Duties in the First Half of the 15th Century – A Source for Economic History and Social Relations

Summary

This paper briefly presents and analyzes preserved fragments of a lease register of taxes of the Trogir commune from the 1430s and 1440s, i.e. from the period immediately following the establishment of Venetian rule in 1420. The register itself was undoubtedly more extensive and covered the period between 1434 and 1446, as evidenced by the original notarial pagination. Today, the fragments are preserved in two separate booklets, with the first covering the period from 1434 to 1439 kept in the State Archives in Zadar, and the second (largely unknown to the scholarly community) covering the period from 1441 to 1446 in the Museum of the City of Trogir. This source has not been previously studied in depth and, therefore, this paper will examine, reconstruct and recontextualize the preserved lease documents of the Trogir taxes. Whilst doing that, the paper will take into consideration the fragmentary data on Trogir communal revenues prior to 1420, in order to present a more complete understanding of the revenue system of the late medieval Trogir commune. On the other hand, the paper will also consider these documents as a

valuable source for tracing social relations and networks in Trogir at that time, in correlation with other types of sources of Trogir provenance, which all together testify to certain social changes after the establishment of Venetian rule, i.e., after 1420. A special emphasis is put on the relation between the leaseholders (*conductores* or *emptores*) and their guarantors (*fideiussores*), and in the attempt to contextualize selected cases and connect them with existing knowledge about social relations in Trogir, and partly in Split, in the first half of the 15th century.

Keywords: system of income, lease of tax duties, late middle ages, 15th century, Trogir, Dalmatia, Venice